

religious, etc.); 2) traditionally low share of immigrants in the population structure, and hence – little experience of coexistence with representatives of other nations; 3) features of the political and legal culture of the Hungarians, which is not characterized by the stability of liberal-democratic values; 4) a very large number of immigrants (one of the largest in the EU) who at the same time tried to enter the territory of Hungary. The article proves that the upward dynamics of Hungarians' fear of the «Others» are directly related to the active government propaganda in recent years.

Key words: xenophobia, Hungary, political party Fidesz, European migration crisis, migrant-phobia.

REFERENCES

1. Hrynychak, A. A. (2018). *Protydiia rasyzmu, ksenofobii ta estremizmu*. Kyiv: Vydavnytstvo «FOP Holembovska O. O.» (in Ukrainian).
2. Gergely, T. (2015). *Ki mondta? Rogán Antal vagy Vona Gábor?* *Index.hu*. URL: https://index.hu/mindekozben/poszt/2015/01/12/ki_mondta_rogan_antal_vagy_vona_gabor/ (in English).
3. Hungary: Legal amendments to detain all asylum-seekers a deliberate new attack on the rights of refugees and migrants (2017). *Amnesty International*. URL: <https://www.amnesty.org/download/Documents/EUR2758552017ENGLISH.pdf> (in English).
4. Hungary's Anti-Immigration Campaign Sparks Controversy (2015). *Yahoo News*. URL: <http://news.yahoo.com/hungarys-anti-immigration-campaign-sparks-controve> (in English).
5. Izrael Állhat a Párizsi Merénylet Mögött a Fideszes Polgármester Szerint (2015). *Index.hu*. URL: http://index.hu/belfold/2015/11/29/izrael_allhat_a_parizsi_merenylet_mogott_a_szentgotthardi_polgarmester_szerint/ (in English).
6. Juhász, A., Hunyadi, B., Zgut, E. (2015). *Focus on Hungary: Refugees, Asylum and Migration*. Prague: Heinrich-Böll-Stiftung (in English).
7. Nemzeti Konzultáció a bevándorlásról és a terrorizmusról (2015). *Website of the Hungarian Government*. URL: https://www.kormany.hu/download/7/e2/50000/nemzeti_konzultacio_bevandorlas_2015.pdf (in Hungarian).
8. Rankin, R. Hungary accused of fuelling xenophobia with anti-migrant rhetoric. *The Guardian*. 2019. 21 May.
9. Stephan, W. G., Stephan, C. W. (2001). *Improving intergroup relations*. Sage Publications, Inc. (in English).
10. Stephan, W. G., Ybarra, O., Morrison, K. R. (2009). *Intergroup threat theory*. In T. D. Nelson (Ed.), *Handbook of prejudice, stereotyping, and discrimination* (pp. 43–59). Psychology Press (in English).
11. *Szentgotthárd város Erőforrás bizottságának NYÍLT ülése 2015.11.16* (2015). URL: <https://soundcloud.com/lacz-zolt-n/szentgotthard-varos-eroforras-bizottsaganak-nyilt-ulese-20151116> (in Hungarian).
12. Two years after: What's left of refugee protection in Hungary? (2017). *Hungarian Helsinki Committee*. URL: https://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/Two-years-after_2017.pdf (in English).
13. Walker, S. Hungary denying food to asylum seekers, say human rights groups. *The Guardian*. 2019. 26 Apr. (in English).
14. We will not be able to integrate migrants in a cultural sense (2015). *Website of the Hungarian Government*. URL: <https://www.kormany.hu/en/prime-minister-s-office/news/we-will-not-be-able-to-integrate-migrants-in-a-cultural-sense> (in English).

УДК 32: 316.646.32

Кіянка Ірина,

доктор політичних наук, доцент кафедри європейської інтеграції і права,

Львівський регіональний інститут державного управління

Національної академії державного управління при Президентові України

вул. Сухомлинського, 16

kiyanka@i.ua

orcid/ 0000-0002-3100-7796

ПОПУЛІЗМ: МІСІЯ ТА ЗАГРОЗИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Вивчення популізму актуалізоване наявністю соціального замовлення від зацікавлених суб'єктів політичної дії, які застосовують популізм для реалізації своїх програм та в боротьбі за владу, акцентуючи свою увагу на можливостях змін і реформ.

Актуальність дослідження очевидна й з огляду на брак комплексного вивчення проблематики популізму в Україні, належної політологічної оцінки попередніх студій, переосмислення деякі тези окремих дослідників, а особливо у зв'язку з актуалізацією її як одного з популярних принципів у дії, поведінки в сучасній політичній практиці в нашій державі.

Сьогодні в Україні посилення та поява нових проявів популізму стали ознакою загальної багаторічної невдачі на шляху технологічної модернізації, у зусиллях досягнути швидкого економічного зростання та в боротьбі з корупцією. Тенденція до все більш негативного ставлення багатьох громадян до складних і компромісних процедур роботи демократичних інститутів, бажання швидких і простих рішень, нетерпимість до відмінних поглядів містять подвійну загрозу – скоочування в анархію або ж установлення авторитарного режиму.

***Ключові слова:** популізм, вибори, політичний лідер, політичний режим, демократія.*

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Звертаючись до питання про популізм у політичному житті незалежної України, зробимо кілька попередніх зауваг. Передусім, вважаємо обґрунтованим розрізнення елементів, чи проявів, популізму в українській політиці, і політичного феномену, який можна визначити як «чистий популізм».

Говорячи про *елементи* популізму, розуміємо їх як використання учасниками політичної боротьби певних технологій впливу на громадян, а також специфічного дихотомічного дискурсивного стилю, риторики. Обидві ці характеристики у зв'язку з застосуванням до аналізу українського матеріалу, потребують, на нашу думку, додаткового роз'яснення.

Перше стосується способу відстеження, виокремлення популістських технологій у діяльності основних українських політичних гравців. Визначаємо їх у рамках загальноприйнятого тлумачення, як сукупність способів маніпулювання свідомістю та здобуття підтримки громадян за допомогою пропозицій нереально простих рішень складних проблем, озвучування привабливих, але неможливих до виконання, оманливих по суті обіцянок[1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику актуальності популізму вивчали такі науковці, як П. Ілляшенко, Д. Михайлинина, Д. Яблонський, М. Конован, О. Крамар, О. Лісничук, Т. Лютий, Ф. Паніцца, І. Побочий, О. Ярош та ін.

Проте на сьогодні важливе акцентування щодо розвитку та місії популізму в сучасному суспільстві, в Україні зокрема.

Мета статті. Мета дослідження – проаналізувати сучасну місію популізму та загрози, що несе із собою на сучасному етапі.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сьогодні в Україні звинувачення в «популізмі» є одним із найпоширеніших докорів на адресу політичних опонентів. Як частина політичної полеміки, вони, за логікою речей, завжди суб'єктивні. Суб'єктивності складно уникнути не лише політикам чи політичним оглядачам, й дослідникам. У визначенні критеріїв того, чи були або є популістськими ті чи інші заклики й аргументи політиків, покладатимемося насамперед на простий раціональний аналіз їхньої обґрунтованості, значною мірою заснований на здоровому глузді. Консенсус, або ж збіг думок більшості експертів в оцінці певного положення чи політичних дій як популістських, також прийемо як достатній аргумент на користь їх відповідного визначення [2].

Щодо популізму як дискурсивного стилю, то він має протиставлення ніби гомогенного й сповненого чеснот «народу» та ворожих йому «інших», пов'язаного з народом «добра» й з іншими «зла».

Звертаючись до феномену *«чистого популізму»* в українській політиці, говоритимемо про українські партії та політиків, щодо яких означення «популістський» виявилось б, за сукупністю ознак, точнішим за будь-яке інше. Доводиться мати справу з проблемою розмежування «чистого популізму» й популізму як однієї з характеристик політичного лексикону та технологій. Для ідентифікації «чистого популізму» використаємо наявність у політичній сили сполучення кількох характеристик, щодо яких існує згода більшості науковців. Ідеться про популістський риторичний дискурс у

поєднанні з обстоюванням ілюзорно простих рішень складних соціально-економічних і політичних проблем [3]. Це, звісно, не виключає того, що відповідному учаснику політичних змагань можуть бути властиві й інші, більш-менш суттєві, популістські риси: вождизм, заклики до ширшого застосування механізмів прямої демократії. Їх наявність стане додатковим аргументом на користь дефініції учасника політичної боротьби як представника чистого популізму.

Науковець Т. Лютий пише про те, що ж можна протиставити цим тривалим тенденціям: «Ліків від популізму не існує. Як не існує ліків від інфантилізму та віри в диво. Популізму протистоять навчання, праця, налаштування людини на трансформацію своєї особистості, самовдосконалення і самотворення. Це не так легко, як обіцяти, що нові обличчя чомусь не будуть красти по-старому. Проте саме повернення до еволюційних практик, замість революційних обіцянок, допоможе інтенсифікувати обговорення з приводу співвідношення між окремими життєвими стратегіями та соціальними й культурними орієнтаціями на шляху їх удосконалення та розширення, а отже, й надії на відживлення публічної політики» [4].

Популізм став важливою рисою не лише президентських, й парламентських кампаній у незалежній Україні, складовою діяльності багатьох українських урядів, зумовленою передвиборною мотивацією. Щедрі обіцянки щодо підвищення соціальних стандартів, насамперед за рахунок державного бюджету, перетворилися на одну з визначальних характеристик передвиборних програм більшості учасників боротьби за місця в парламенті. В окремих виразно популістських компонентах передвиборних апеляцій учасники практично усіх українських парламентських перегонів традиційно змагалися між собою [5].

Поки на півночі Європи намагаються дати раду наслідкам популістичних рішень, на півдні континенту популізм набирає обертів, навіть, дещо маніпулятивним. В Італії існує довга традиція персоніфікації політики, коли люди голосують не за політичні програми, а за конкретних осіб. На фоні недовіри до інституцій це створює сприятливу ситуацію для популістів [6].

З іншого боку, в Італії від Другої світової війни сильними були позиції «лівих» партій, що сьогодні перетворюється на підтримку «антисистемних» рухів. 2018 р. став роком триумфу популістів в Італії. На дочасних парламентських виборах у березні 2018 р. до влади прийшли одразу дві популістичні політичні сили – «Північна Ліга» та «Рух 5 зірок». Саме вони сформували парламентську коаліцію.

«Північна Ліга», яку очолює Матео Сальвіні, є класичним прикладом правої популістичної партії, котра спекулює на проблемах міграції та займає жорстку, подеколи агресивну позицію щодо усталеного політичного істеблішменту.

«Рух 5 зірок», який тривалий час очолював колишній актор Беппе Грілло, використовує риторичку прямої демократії, постійно звертається до «народу», «звичайних громадян», та відкидає «касту» професійних політиків, незалежно від їхньої політичної орієнтації. Прихід до влади італійських популістів зміцнив позиції популістів східноєвропейських. Якщо ще кілька років тому такі фігури як Віктор Орбан в Угорщині, Мілош Земан та Андрей Бабіш у Чехії, Ярослав Качинський у Польщі відчували себе маргіналами, то сьогодні вони уже можуть говорити про створення повноцінного популістського фронту в Європі [7].

Мета популістського «Руху» (The Movement), що його створив головний ідеолог Трампа Стів Беннон для об'єднання популістських діячів Європи, – це здобути третину голосів для популістських партій на наступних виборах у Європарламент. Третина – це, може, занадто амбітно, але, зважаючи на щодалі сильніші позиції в таких країнах як Франція, Німеччина і навіть Швеція, європейські вибори 2019-го року можуть справді стати поворотним пунктом у новітній європейській історії [8].

Е. Лаклау стверджує, що специфіка популізму як явища систематично ігнорувалася через політичні упередження західної політичної теорії. Головне з них – відмова популізму в праві на будь-яку раціональність. Він осмислюється в чисто негативних термінах «нечіткості», «маніпулятивності», «антиінтелектуальності» на протигагу раціональній політиці, заснованій на чітко представлених політичних агентах із визначеними інтересами. Популізм «принижують», прирівнюючи його до «простої риторички» на протигагу «ідеологічності» класичних партій [9].

Однак, як доводить Е. Лаклау, якщо засоби риторички успішно конструюють популістських суб'єктів, то риторика перестає бути просто риторикою, що ніяк не впливає на зміст політичного. Риторика стає інструментом творення будь-якого політичного поділу. А спрощення політичного

простору, яке продукується популізмом (наприклад опозиція «народ – еліта»), вимагає зведення абсолютно різних соціальних запитів навколо одного з двох полюсів протистояння. Для цього визначенням полюсів просто мусить бути нечіткими. Логіка популізму, таким чином, стає логікою кожного більш-менш широкого політичного протистояння. Риторика виявляється необхідною для конструювання будь-якої структури.

Найбільшою мірою популізм поширений серед верств населення з низьким рівнем політичної й правової культури, а також за умов несталих структур народовладдя [10]. Нездатність мас відрізнити демагогію від реалістичних пропозицій, чорно-біле бачення світу, готовність обожнити чергового кумира та зненавидіти його конкурентів – усі ці симптоми невисокої політичної культури досить активно використовуються популістськими лідерами для мобілізації суспільної підтримки. Небезпека чистого популізму для самого політика, який схиляється до цієї стратегії, полягає в тому, що, висунувши кілька популярних гасел, він швидко стає їх заручником, а будь-яку спробу корегування або зміни курсу його електорат сприймає як зраду. Тому, оскільки, як відомо, настрої маси мінливі, популістська політика видається безцілним метанням з одного боку в інший. Насправді тут закладено точний і тонкий розрахунок завжди бути в «команді» більшості. Меншість популістів не цікавить, оскільки вона не «робить погоди» на виборах. Відтак популіст завжди постає ворогом плюралізму й консенсусу, що досягається шляхом діалогу з усіма суспільними групами та їхніми політичними представництвами [11].

Важливим акцентом на трансформаційному шляху є готовність громадян до самоорганізації, до вияву громадянської активності на місцевому рівні. Значним викликом пострадянськості є саме патерналізм – віра громадян у всемогутність держави; упевненість, що саме держава повинна розв'язувати усі їхні проблеми. Така громадянська пасивність, як наслідок, дає змогу владним структурам грати на патерналістських схильностях виборця (політикам легше вдається «підкупити» громадян своїми обіцянками) [12]. Така індиферентність призводить до застою, відсутності реформ або їх кволого впровадження. Ця ж пасивність провокує зниження рівня підзвітності політикуму від локального до центрального рівнів. Чим активнішими будуть громадяни у відстоюванні власних інтересів – тим відповідальнішим стане політикум; чим більшою буде громадянська активність – тим сильнішими ставатимуть демократичні традиції в соціумі. У ліберальних демократіях помітне намагання зміщувати важіль прийняття рішень у бік регіонів, у бік наділення більшими правами громадян (empowerment) [13].

На нашу думку, існує декілька чинників чималого й тривалого впливу популізму в незалежній Україні. Одним із них, які вже називали вважаємо якість політичної культури, насамперед таку її складову, як несформованість у багатьох громадян здатності до критичного осмислення складних соціально-економічних і політичних реалій, схильність робити негайні та надто прості висновки стосовно непростих і суперечливих речей. Підвалини закладені протягом кількох десятиліть радянського періоду української історії, коли, за браком основних свобод, реальної публічної політики та дискусій, достатня культура аргументації, доказового аналізу, вочевидь, не могла сформуватися [14].

Розквіт популізму в останні роки зумовлений, на наш погляд, ще одним чинником. Ним є теперішнє політичне банкрутство українських лівих сил, пов'язаних так чи інакше з радянським минулим. Найвпливовіші з них – Соціалістична партія та Комуністична партія, по-різному ставилися до демократії, української незалежності і європейських орієнтирів України, і причини їхніх невдач різні, але брак помітних сил лівого спрямування у партійному спектрі сьогоденної України є фактом. В умовах зосередження влади у руках центристів і правоцентристів, суспільний запит на соціальну справедливість, рівніший доступ громадян до основних соціальних благ втратив звичні в попередні десятиліття механізми політичної репрезентації. Тому до цієї теми звернулися саме популісти, заповнюючи спорожнілу соціально-політичну нішу [15].

Особливо загрозливим домінування популізму стає в період війни, агресивного мілітарного тиску на Українську державу з боку Росії. Саме в цьому контексті популізм у сучасних масштабах, формах і впливах стає головною загрозою національній безпеці України.

Зазначене поширення популізму означає не лише використання певної риторики, головно й формування особливої картини світу, творення специфічної суспільної реальності. Популізм (особливо в набутих в останній період масштабах і формах) перестав бути просто конкурентною технологією боротьби за прихильність виборця. Наразі він є чинником, який рішуче впливає на структурування,

напрями та динаміку політичних і соціальних змін, на діяльність державних, політичних, економічних, соціальних інституцій, на трансформацію старих і творення нових [16].

Абсолютна більшість впливів і змін, які відбуваються внаслідок домінування популізму, мають деструктивний характер з погляду перспектив демократичного розвитку України та (особливо в останні місяці) збереження нею державного суверенітету й територіальної цілісності. Назвемо найбільш загрозливі: унаслідок впливу популізму формується надмірно спрощена картина суспільно-політичної реальності, наявних проблем і завдань, соціальних потреб, інтересів та ідентичностей.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, популістський дискурс схильний заміняти їх аморфною, неструктурованою сутністю, яку він позначає як «народ».

Популізм сповільнює, а потім і блокує артикуляцію інтересів суспільних груп, ускладнює можливості представлення й захисту. Подібно він впливає на визначення та реалізацію національних інтересів.

Популістичний дискурс проводить і підтримує внутрішній кордон, розмежовуючи все суспільство на «праведних» та на «інших» (які здебільшого є також «ворогами»). Отож у суспільній свідомості підтримується й підживлюється стан постійної конфронтаційності.

Популізм ґрунтується на самодостатній критиці наявного status-quo і спричиняє перманентну делегітимаційну політичного та соціального порядку.

Сформульовані на підставі популізму політичні програми відштовхуються від двомірної («народ» «вороги») картини світу й пропонують «прості розв'язання складних проблем». Вульгаризуються спроби комплексних реформ.

Зрештою, практично будь-які категорії, концепти, сенси, які пропускаються через популістський дискурс, вихолощуються, утрачають свої значення, перетворюються в «порожні означувачі».

Популізм позбавляє сенсу українську політику. І в цьому, вочевидь, його найбільша деструктивна сила й найнегативніший вплив.

Існує очевидна потреба в зменшенні рівня популізму в українському суспільно-політичному житті, послабленні його впливу на процес боротьби за владу та ухвалення управлінських рішень (хоча вони, можливо, мають порівняно менше, ніж виборчі змагання, популістське навантаження).

Існує очевидна потреба в зменшенні рівня популізму в українському суспільно-політичному житті, послабленні його впливу на процес боротьби за владу та ухвалення управлінських рішень (хоча вони, можливо, мають порівняно менше, ніж виборчі змагання, популістське навантаження). Цьому могла б сприяти низка заходів. Тобто насичення інформаційного простору об'єктивними аналітичними матеріалами, які б демонстрували можливі наслідки спроб виконання популістських пропозицій, їхню шкідливість або ж нереалістичність. Медійним майданчиком, потенційно здатним протидіяти популізму, могло б бути громадське телебачення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ілляшенко П., Михайлинина Д., Яблонський Д. Як зробити українців менш вразливими до популізму. <https://ces.org.ua/populism-paper/2019>
2. Крамар О. Розімкнуте коло, що робить Україну відсталою. URL: [https://tyzhden.ua/Economics/233973№33\(613\)від15серпня](https://tyzhden.ua/Economics/233973№33(613)від15серпня)
3. Лісничук О. Популізм в Україні: теоретичні засади і проблеми вивчення феномену. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2015. С. 63–73.
4. Лютий Т. Популізм і криза інтелектуалів. URL: <https://hromadske.ua/posts/populizm-i-kryza-intelektualiv-2019>
5. Побочий І. А. Політичний популізм і його місце в сучасному протистоянні політичних сил в Україні. *Мультиверсум. Філософський альманах*: зб. наук. праць. Київ, 2008. Вип. 70. С. 42–52.
6. Стогова О. Популізм як різновид авторитаризму. URL: http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7890/2/Stogova_2011_2_dox
7. Ярош О. Політичний популізм: теорія і практика передвиборного «флірту». *Контекст*. 1985. № 2(14). Лютий 2002 р.
8. Conovan M. Populism. N.-Y., 1981.

9. Laclau, E. and Mouffe, C., 1985. *Hegemony and Socialist Strategy*. London, Verso.
10. Laclau, E., 2005. *On Populist Reason*. London, V
11. Ledezma, M., 2018. «Between the Populist Left and Right: Discursive Structure and Ideological Interventions in Podemos and the National Front». In: García Agustín Ó., Briziarelli M. (eds) *Podemos and the New Political Cycle*. Palgrave Macmillan, Cham.
12. Markowski P. Populizm a demokracja: ujęcia, dylematy, kontrowersje. *Populizm a demokracja*. Warszawa, 2004. S. 11–32.
13. Mouffe, C., 2018. *For a Left Populism*. London, Verso.
14. Panizza F. Introduction. Populism and the Mirror of Democracy. *Populism and the Mirror of Democracy edited by F. Panizza*. London; New York: Verso. 2005. P. 1–31.
15. Stanley B. The Thin Ideology of Populism. *Journal of Political Ideologies*. Vol. 13 (1). 2008. P. 95–110.
16. Szacki J. Pytania o populizm. *Krytyka polityczna*. Warszawa, 2003. S. 28–34.

Матеріал надійшов до редакції 12.12.2019 р.

POPULISM: MISSION AND THREATS IN MODERN UKRAINE

The study of populism is updated by the existence of a social order from interested political actors who use populism to implement their programs and fight for power, focusing on opportunities for change and reform.

Scientific interest in the chosen issues is due to the agenda of Ukrainian politics and a set of modern challenges facing the state: the political system of Ukraine is undergoing significant transformation, on the one hand, under the influence of European integration, on the other – under the pressure of domestic crisis and foreign policy pressure. Populism in conditions of political, economic and ethnopolitical instability is gaining influence, becoming a widespread political technology aimed at achieving short-term political goals

The relevance of the study is obvious given the lack of comprehensive study of populism in Ukraine, proper political assessment of previous studies, rethinking of some theses of individual researchers, and especially in connection with its actualization as one of the popular principles in action, behavior in modern political practice our state.

Today in Ukraine, the intensification and emergence of new manifestations of populism have become a sign of a general long-term failure on the path of technological modernization, in efforts to achieve rapid economic growth and in the fight against corruption. The tendency to the increasingly negative attitude of many citizens to complex and compromise procedures of democratic institutions, the desire for quick and simple solutions, intolerance of different views contain a double threat - to roll into anarchy or establish an authoritarian regime.

Key words: populism, elections, political leader, political regime, political system, democracy.

REFERENCES

1. Illiashenko, P., Mykhailynyna, D., Yablonskyi, D. (2019). Yak zrobyty ukrainsiv mensh vrazlyvymy do populizmu. <https://ces.org.ua/populism-paper/2019>
2. Kramar, O. Rozimknute kolo, shcho robyt Ukrainu vidstaloiu. URL: [https://tyzhden.ua/Economics/233973№33\(613\)vid15serpnia](https://tyzhden.ua/Economics/233973№33(613)vid15serpnia)
3. Lisnychuk, O. (2015). Populizm v Ukraini: teoretychni zasady i problemy vyvchennia fenomenu. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy*. P. 63–73.
4. Liutyi, T. (2019). Populizm i kryza intelektualiv. <https://hromadske.ua/posts/populizm-i-kryza-intelektualiv>
5. Pobochny, I. A. (2008). Politychnyi populizm i yoho mistse v suchasnomu protystoianni politychnykh syl v Ukraini. *Multyversum. Filosofskyi almanakh: Zb. nauk. pr. Kyiv. Vyp. 70*. S. 42–52.
6. Stohova, O. Populizm yak riznovyd avtorytaryzmu. URL: http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7890/2/Stogova_2011_2_dox
7. Yarosh, O. Politychnyi populizm: teoriia i praktyka peredvybornoho «flirtu». *Kontekst*. № 2(14). Liutyi 2002 roku.
8. Conovan, M. (1981). *Populism*. N.-Y.
9. Laclau, E. and Mouffe, C., (1985). *Hegemony and Socialist Strategy*. London, Verso.
10. Laclau, E., (2005). *On Populist Reason*. London, V
11. Ledezma, M., (2018). «Between the Populist Left and Right: Discursive Structure and Ideological Interventions in Podemos and the National Front». In: *García Agustín Ó., Briziarelli M. (eds) Podemos and the New Political Cycle*. Palgrave Macmillan, Cham.
12. Mouffe, C. (2018). *For a Left Populism*. London, Verso.
13. Panizza, F. (2005). Introduction. Populism and the Mirror of Democracy. *Populism and the Mirror of Democracy edited by F. Panizza*. London; New York: Verso. P. 1–31.

14. Stanley, B. (2008). The Thin Ideology of Populism. *Journal of Political Ideologies*. Vol. 13 (1). P. 95–110.
 15. Szacki, J. (2003). Pytania o populism. *Krytyka polityczna*. Warszawa. S. 28–34.
 16. Markowski, P. (2004). Populizm a demokracja: ujęcia, dylematy, kontrowersje. *Populizm a demokracja*. Warszawa, S. 11–32.

УДК 371.011(474.2)

Кокорєв Олексій,

кандидат філософських наук, викладач Коледжу зв'язку та інформатизації,

Одеська національна академія зв'язку імені О. С. Попова;

politlaw@ukr.net

ORCID 0000-0001-7391-2498

ВІДПОВІДНІСТЬ ЕСТОНІЇ ПРИНЦИПУ ТОЛЕРАНТНОСТІ ЯК ПЕРЕДУМОВИ ПОСТУПУ ОБ'ЄДНАНОЇ ЄВРОПИ

Вивчено відповідність Естонії на інституційному та ціннісному рівнях політиці ЄС у частині зміцнення принципу толерантності. Констатовано, що широкий комплекс проблем, пов'язаний з етнічною, расовою, релігійною, політичною, сексуальною й іншою толерантністю, характерний більшою чи меншою мірою всім країнам ЄС, однак успіхи в протидії інтолерантності відрізняють країни-учасниці. Акцентовано, що ефективна протидія усесможливим проявам інтолерантності є запорукою як демократичного поступу Естонії, так і для подальшої конструктивної перспективи ЄС. Наголошено, що для Естонії сьогодні не є характерною стрімка наростаюча динаміка інтолерантності, однак в окремих сферах життєдіяльності країни проблеми є очевидними. Підкреслено, що на законодавчому рівні в Естонії створено передумови ефективної протидії інтолерантності, однак на практичному рівні вона продовжує проявлятися в етнонаціональних питаннях, релігійній нетерпимості, збереженні негативних стереотипів щодо ромів, ісламофобії, ксенофобії, поширенні мови ненависті тощо. Однією з найгостріших визначено проблему толерантності до ЛГБТ-спільноти. Констатовано, що на інституційному рівні Естонія перебуває на прогресивних позиціях, позаяк легалізувала цивільне партнерство для одностатевих пар. Однак підкреслено, що толерантність естонців до сексуальних меншин зростає лише в середовищі певних соціально-демографічних груп, передусім естономовної молоді. Звернуто увагу, що нині гомофобія в Естонії виражена значно сильніше, ніж у середньому по ЄС, однак нижча, ніж в інших державах Балтії (Латвія, Литва). У статті аргументовано, що деструктивна інтолерантна динаміка не в останню чергу причиною має електоральну підтримку естонцями радикальних, популістських партій (зокрема Консервативної народної партії Естонії). Зроблено висновок, що голосування значної кількості естонців за партії, які озвучують мізогіністичні, антисемітські, ксенофобні, гомофобні та расистські настрої, засвідчує ще недостатню зрілість ліберально-демократичної політико-правової культури населення цієї країни.

Ключові слова: ЄС, Естонія, толерантність, інтолерантність.

1. ВСТУП

Постановка проблеми та її значення. Толерантність – важливий елемент підґрунтя новітніх демократичних держав та їх інтеграційних об'єднань. Країни ЄС є підписантами Декларації принципів толерантності (1995), яка визначає толерантність як повагу, сприйняття й правильне розуміння різноманіття культур навколишнього світу, форм самовиявлення та способів прояву людської індивідуальності. ЄС розглядає толерантність як одну з важливих передумов для функціонування об'єднаної Європи. На ціннісному рівні ЄС спрямований на утвердження цінності «Іншого», цінності різноманітності, «інакшості», права на плюралізм поглядів.

Попри практичну (а не лише декларативну) зорієнтованість більшості держав ЄС¹ на правову державу та неоліберальну демократію, усі вони більшою чи меншою мірою нині стикаються з

¹ Не можна ігнорувати наростання дефектів демократії в державах-учасниках ЄС, що увиразнюється в неліберальному повороті низки країн. Для останнього, власне, характерні консервативно-націоналістичні настрої, активізація мови ненависті, прояви ксенофобії, антимигрантські настрої тощо.